

“Tatar” sözünü “türk” sözü ilə əvəz edən qəzet

“Açıq söz” qəzetinin nəşrə başlamasının 100 illiyi tamam olur

Düz 100 il bundan əvvəl oktyabrın 2-də, Bakıda həm adı, həm məzmunu baxımından fərqli bir qəzet işıq üzü gördü. Xalqına baş verən hadisələri açıq şəkilə anlatmaq üçün “Açıq söz” zühur etdi.

Məhz ilk dəfə olaraq “Açıq söz” Azərbaycan mətbuatı tarixində xalqımızın adının, dilinin “müsəlman”, “tatar” adlandırılmasına etiraz edərək, türkdilli xalq olduğumuzu var səsi ilə dedi. “Müsəlman”, “tatar” sözlərini “türk” sözü ilə əvəz edərək, millətə “Sən türksən!”, rus hökumətinə isə “biz türkün!” deyə xitab etdi. İlk dəfə olaraq “gündəlik türk qəzetəsi” sözlərini yazdı. Bu illərə imza atmaq üçün “işıqlı əməlləriylə Vaxtın frtınalarından adlayıb zamansızlığa-ölüm-süzlüyə ucalan böyük insan” oğulları yaratdı açıqsözcülüydü. Yaratdı ki, bu xəbərdarlıqla milləti oyadaraq milli azadlığı uğrunda mübarizəyə qaldırınsınlar.

M.Ə.Rəsulzadə bu ideyanı “Tutaca-

raq ki, tələbəliyimin son illəri azadlıq mücadiləsinə qalxdığımız 1988-89-cu illərə təsadüf edirdi.

Bu qəzet haqqında ilk məlumatı tədqiqatçı alim Mövsüm Əliyevin “Odlar yurdu” qəzetində çap olunan “M.Ə.Rəsulzadə” adlı məqaləsindən aldım. (Bax: “Odlar yurdu” qəzeti, oktyabr-1990, N-20). Öyrəndim ki, “Açıq söz”çülər ilk dəfə ölkədə açıqsözcülüyə yol açaraq, çox çətin “fikir və qələm” mübarizəsinə qalxıblar. Bu mübarizədə kimlər yox idi? Xalqın bütün vətənpərvər, millətsevər mücahid oğulları. M.Ə.Rəsulzadə, M.B.Məhəmmədşad, X.İbrahim, C.Hacıbəyli, Ü. Hacıbəyli, Ə.Cavad, H.Cavid, Ö.F.Nemanzadə, S.Mənsur, Ş.Əfəndizadə və daha neçə qələm, kalam əhli xalqın milli şüurunu oyatmaq can atdı.

Qəzet bu məqsədini ilk sayından be-

mətbuatı (1918-1920-ci illər). Bakı-Elm, 2011).

İlk sayından son sayına kimi xalqını azadlığa, istiqlala, tərəqqiyə səsləyən “Açıq söz” Azərbaycan milli istiqlal məfkurəsinin işlənilib hazırlanmasında mühüm rol oynadı. Tədqiqatçıların fikrincə, “əsrimizin ikinci on illiyində xalqımızın siyasi mədəniyyətinin, siyasi-milli təkür tərzini və dünyagörüşünün formalaşması da birinci növbədə “Açıq söz” qəzetinin fəaliyyəti ilə bağlıdır”. Arxiv sənədlərindən bəlli olur ki, 1917-ci il fevral hadisələrindən sonra “Açıq söz” ən nüfuzlu mətbuat orqanlarından birinə çevrilib. Hətta tədqiqatlardan birində yazıldığına görə “Açıq söz” qəzetəsi oxucularının hüsn-rəğbətini qazandığından daxili Rusiyadan, Varşava, Kırım və Qafqazdan və Əndican tərifi ilə bütün Türküstan və Kvançiyə qədər özünə müştəri cəlb etməyə müvəffəq olmuşdu.

“Açıq söz”ün bu uğuruna qısqançlıqla yanaşan, məqsəd və məramını “həzm” edə bilməyən bolşeviklərdə qəzetə qarşı güclü nifrət hissi var idi. Qəzetin redaksiyasını “Türkiyənin Bakı cəbhəsi” adlandırılan bolşeviklər 1918-ci ilin mart faciəsində ilk olaraq “Açıq söz”ün mətbəəsini, redaksiyasını yerlə yeksan etdilər. “Türkiyənin Bakı cəbhəsini yıxdıq” deyə sevinirdilər. Təəssüflər ki, o bolşeviklərin arasında başqa millətlərlə yanaşı, qanı-qanımızdan, canı-canımızdan olanlar da var idi.

Əsasən millətçilik-türkcülük ideologiyasını təbliğ edən qəzetin bolşeviklər tərəfindən belə nifrətlə qarşılanması təbii idi. “Açıq söz”ün düşmənlərini qıcıqlandıran əsas mövzu məhz milli məsələ olub. Çünki qəzetin dərc etdiyi məqalələrdə açıq-aydın hökumətin və naxələf qonşumuzun millətimizə qarşı münasibətləri açıqlanırdı. Qəzet hökumətin milli ayrı-seçkilik siyasətinə qarşı özünün haqq səsinə çəkinmədən qaldırırdı. Belə məzmununda olan məqalələrin müəllifləri əsasən M.Ə.Rəsulzadə, Ü.Hacıbəyli,

Qərənfil Dünyamin qızı
Əməkdar jurnalist

raq yazırdı: “Bizim dərdimizi bilmək istəməsələr belə, biz gerək fürsət axtarıb vəqt-vəqt bildirəlim, qulaqları dolduralım. Bir vəqt olar, əlbəttə, zamanın, halın icabı ilə bu dərdlər qəbul olunur”.

Bütün arxiv sənədləri, dövrü mətbuatda çap olunan yazılar açıq şəkildə sübut edir ki, tarixən çar hökuməti biz azərbaycanlılara qarşı həmişə ayrı-seçkilik münasibəti bəsləyib. Xüsusən də milli tərəqqinin inkişafında həmişə buna maneə olub. Hər hansı mədəni təşəbbüsü beşiyində boğublar. “İnsaf edilsin, zamanın böylə bir vaxtında 25-30 milyon biz Rusiya türklərinin milli mədəniyyətimiz adına hansı bir idarəmizmi, hansı bir təşkilatımızı var?” - deyən Ömər Faiq əfəndi maarif məsələsinə böyük əhəmiyyət verir, onu hətta millətin ölüm-dirim məsələsi adlandırır.

Daha çox millətçilik-türkcülük ideologiyasını təbliğ edən “Açıq söz” Rusiyada baş verən bütün siyasi-ictimai hadisələrin Azərbaycanca təsirini və bu təsirin sonralar ağır nəticələrə səbəb olacağını açıq şəkildə bəyan edirdi. Bolşevizmi nəinki, Azərbaycana hətta dünyaya bir bəla olacağını duyan açıqsözcülər “teleqraf xəbərləri” başlığı altında yazırdılar:

“Rusiya - bu məmləkətdə haramzadə bolşevizm hələ də güclüdür.

Almaniya - burada bolşevizmin qarşısı alınmasa, aclıq olacaq.

London - İngiltərə hökuməti bolşevizmin hökumət üçün nə qədər xətəli olduğunu hiss ediyor və ciddi tədbirlər görüyor.

Bu sətirlər bir daha açıqsözcülərin uzaqqörənliyindən xəbər verir.

“İstiqlal həyatın ən böyük feyz və nemətidir” yazan açıqsözcülər xalqı bu feyz və nemət uğrunda mübarizəyə səsləyirdi.

Şükürlər olsun ki, onların reallaşması arzusunda olduğu bu ideyalar artıq həyata vəsiqə alıb. Artıq Azərbaycan müstəqil dövlətdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyəsi əsasında hazırlanıb.

Məhz ilk dəfə olaraq “Açıq söz” Azərbaycan mətbuatı tarixində xalqımızın adının, dilinin “müsəlman”, “tatar” adlandırılmasına etiraz edərək, türkdilli xalq olduğumuzu var səsi ilə dedi. “Müsəlman”, “tatar” sözlərini “türk” sözü ilə əvəz edərək, millətə “Sən türksən!”, rus hökumətinə isə “biz türkün!” deyə xitab etdi. İlk dəfə olaraq “gündəlik türk qəzetəsi” sözlərini yazdı.

ğımız yol” adlı məqaləsində belə şərh edirdi: “Demək ki, sağlam, mətin və oynaq məfkurəli bir millət vücuduna çalışmaq istədikdə, zaman buna iqtiza edir-mütləq üç əsas sarılmalıyıq: “Türkləşmək, islamaşmaq və müasirləşmək!”.

“Açıq söz”çülər ilk dəfə şüarlarında “siyasi” sözünü əvvəldə işlətməklə hökumətə bir mesaj verdi ki, ölkədəki bütün siyasi məsələlərə müdaxilə edəcək və etdi də. Bu milli-siyasi birliyə çağırış Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması ərəfəsində Azərbaycan milli mətbuatının başlıca şüarına çevrildi.

Beləliklə, ölkəmizdə demokratik mətbuatın ideya istiqamətlərinin müəyyənləşməsində “Açıq söz” qəzeti əhəmiyyətli rol oynadı. Bu qəzetin nəşri Azərbaycan milli istiqlal hərəkatının ideyalarını təbliğ və tərənnüm edən milli mətbuatın yaranmasına yol açdı. Çünki bu qəzetin nəşrə başladığı illər tarixi, siyasi hadisələrin kulminasiya nöqtəsinə çatdığı, millətin öz müqəddəratının təyinatına can atdığı bir zaman idi.

Milli istiqlalımızın bayraqdarı olan M.Ə.Rəsulzadənin redaktorluğu və M.Əli Əbdüləziz oğlunun naşirliyi ilə gündəlik işıq üzü gören “Açıq söz” qəzeti bir çox mətbu orqanlarından fərqli olaraq öz ideya və məqsədini daha açıq şəkildə bəyan edərək, xalqı istiqlal uğrunda mübarizəyə qaldırdı və bu da milli məfkurənin formalaşmasına səbəb oldu.

BDU-nun Jurnalistika fakültəsində tələbə olarkən “Açıq söz” haqqında heç bir informasiya almamışdım. Baxmaya-

lə bəyan edirdi: “Dəhşətinə şahid olduğumuz böyük müharibə böyük bir həqiqəti - əsrimizin milliyət əsri olduğunu isbat etdi. Özlərini lüzumunca bilib də istiqbal üçün müəyyən bir ideal, məfkurə bəsləyən millət şübhəsiz ki, böyük bir qüvvət təşkil edir. Ayrı-ayrı millətlər bir millət olaraq yaşaya bilmək üçün, hər şeydən əvvəl özlərini bilməli, müəyyən fikir və əməllər ətrafında birləşərək bö-

Ölkəmizdə demokratik mətbuatın ideya istiqamətlərinin müəyyənləşməsində “Açıq söz” qəzeti əhəmiyyətli rol oynadı. Bu qəzetin nəşri Azərbaycan milli istiqlal hərəkatının ideyalarını təbliğ və tərənnüm edən milli mətbuatın yaranmasına yol açdı. Çünki bu qəzetin nəşrə başladığı illər tarixi, siyasi hadisələrin kulminasiya nöqtəsinə çatdığı, millətin öz müqəddəratının təyinatına can atdığı bir zaman idi.

yük bir məfkurəyə, qayeyi-xəyalə hədəf olacaq o işıqlı yıldıza sahib olmalıdırlar”.

1915-ci ilin sonundan 1918-ci ilin sonuna kimi (mart faciəsində nəşrini dayandırmağa məcbur oldu) nəşr olunan “Açıq söz”ün nəşr tarixi haqqında “Cümhuriyyət dövründə Azərbaycan mətbuatı (1918-1920-ci illər)” adlı monoqrafiyamda geniş məlumat vermişəm. (Bax: “Cümhuriyyət dövründə Azərbaycan

Ö.F.Nemanzadə, Ş.Əfəndizadə idi.

Onlar digər mətbu orqanlarını da bu məsələsinin həllinə çağırırdılar: “Millətin ehtiyacını “millət came”inin minbəri olan mətbuat səhifələrində müzakirə edəlim”. Dövrünün tanınmış publisisti Ömər Faiq əfəndi çarizmin milli ayrı-seçkilik və milli azlıqların mənafeyi əleyhinə yönəldilmiş böyük dövlətçilik siyasətinə qarşı özünün haqq səsinə qaldıra-